

poskytovali své vědomosti a dovednosti vyvíjejícímu se světu. Budoucnost musí přinést reformu světového hospodářského systému zaměřenou na spravedlivé rozdělování zdrojů.

■ Pro ochranu biosféry a budoucnost lidstva je nezbytná nová etika.

Humanitní myšlení je jedním ze základních prostředků nalezení rovnováhy mezi nezbytně tvořivými a ničivými silami životního procesu. Vědci a inženýři mají povinnost předvídat, musí nést odpovědnost za to, jaké prostředí i podmínky připraví příštím generacím.

■ Vývoj nových technologií musí být vyhodnocován již v počátečním období.

- Svoboda základního výzkumu má být zajištěna jako základní lidská vědecká činnost. Na druhé straně využívání poznatků vědy musí být pod kontrolou společnosti. Kontrola společnosti nemá vývoji technologií bránit, ale usměrňovat vývoj k dosahování kladných výsledků.

- Společenská kontrola je možná jen při dostatečné spolehlivosti toku informací. Vědci a inženýři jsou odpovědní za to, že budou uvědomovat veřejnost o své činnosti a budou ji varovat před možným nastávajícím nebezpečným vývojem. K tomu je nezbytné:

- hodnotit technologie ve všech oblastech vědeckého bádání,

- zlepšit vzájemné propojení vědy a veřejnosti,

- vychovávat vědce a inženýry na vysokých školách k odpovědnosti a dodržování zásad etiky.

Součástí nové etiky inženýrské a vědecké činnosti by mělo být i rozšíření kategorizace států podle dalších třídících hledisek, např. : státy zamořující, či šetřící životní prostředí, recyklující odpady nebo vytvářející skládky odpadů, zneškodňující odpady, či zamořující prostředí a státy, které minimalizují odpady, nebo které nešeří.

Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc.
plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek

VOJENSKÁ STRATEGIE

(pokračování z čísla 2)

Vojenské strategie po 2. světové válce

Vojenské strategie po 1. a po 2. světové válce mají své odlišnosti způsobené:

● Celkovou odlišnou politickou situací na mapě Evropy po r. 1945, resp. ještě před samým koncem války, kdy se začal velmi silně projevovat mocenský zájem velmocí i aliancí s naprosto rozdílnými politickými, ekonomickými i vojenskými zájmy, což postupně vyústovalo od válečného spojení do poválečného "rozdělení" Evropy až po vznik NATO a Varšavské smlouvy ve vojenskopolitické oblasti, vznik Evropských společenství a RVHP v politicko-ekonomické oblasti. Lze to ilustrovat vojenskopolitickým konfliktem na Korejském poloostrově, v Číně, Maďarsku; v politických střetnutích v Československu (1948) - vyústu-

jícím do vojenského řešení (1968) atd. Výrazně se projevovala politika "studené války", různé formy "jaderné politiky", až k helsinskému procesu a postupným vytvořením zcela nového pojetí evropské bezpečnosti.

Na vojenskopolitickém vývoji záviselo i vytvoření vojenských strategií po druhé světové válce. Rozhodující úlohu měla politika velmocí, zejména USA a SSSR a jejich koalic (NATO a Varšavská smlouva). Právě v nich jsou výrazné rozdíly především v tom, že NATO, které vzniklo jako obranné spojení, vychází ve svém bytí z konzultativního a sjednocujícího strategického pojetí všech zúčastněných členů, z nichž každý má své nezávadné právo na uplatnění svého vlivu. U členů Varšavské smlouvy šlo však o jednoznačnou vedoucí politiku SSSR, které se podřizovali všichni její členové, a to jak politicky, tak vojensky i ekonomicky. Z vojenského hlediska za celou dobu bytí Varšavské smlouvy nevyhlásil žádný ze zúčastněných států ani svoji vojenskou strategii, či vojenskou doktrínu.

● V období po 2. světové válce nebyval rostl vliv ekonomiky na strategii - ale i opačně, kdy ekonomika byla postupně zcela podřízena politickému či vojenskému vlivu.

● Mimořádný vliv na vznik vojenských strategií měl prudký rozvoj vědy a techniky, a to především v oblasti jaderných a raketových zbraní, které na rozdíl od jakýchkoli jiných zbraňových systémů (včetně OL a BBL) měly od samého počátku svého bytí rozhodný strategický význam jak v politickém, tak vojenském smyslu.

Vliv a důsledky vojenské strategie SSSR na řešení otázek obrany našeho státu jsme sami měli možnost posoudit.

Pokládáme za účelné posoudit, porovnat některá vojenská strategická i doktrinární stanoviska západních států a NATO. V tomto směru byly donedávna předkládány účelové zkrácené informace, vynucené celkovou politickou situací. Je v zájmu rozvoje našeho vojenského umění přistoupit objektivně k hodnocení této problematiky a poučit se pro budoucí řešení otázek obrany našeho státu. Jedním z významných podkladů doktrinárních a strategických pojetí byl Seminář k vojenským doktrínám 16. ledna až 5. února 1990 ve Vídni. Na něm vystoupili s oficiálními doktrinárními a strategickými stanovisky nejvyšší představitelé 32 států Evropy, USA a Kanady (včetně NGŠ SSSR a NGŠ ČSFR). Uvádíme proto některé významné výňatky z projevů odpovědných vojenských představitelů, především členských států NATO.

K utváření strategie USA předložil generál Collin L. Powell, náčelník sboru náčelníků štábů druhů ozbrojených sil USA stanoviska:

K vojenskému postavení USA v poválečném období:

"... Nepříjemné zjištění z doby před čtyřiceti léty, že míru asi nebude dosaženo, že se Evropa stala obětí pokračujícího útisku a že na Dálném východě opět vypukla válka, postavilo USA před nutnost zásadního rozhodnutí - **bud' se opět stáhnout** do naší historické izolace (pozn. po 1. světové válce), nebo **přijmout celosvětovou bezpečnostní úlohu**, což je ovšem v rozporu s povahou naší demokratické tradice. Vzhledem k tomu, že jsme během 20. století zaplatili několikrát trpkou cenu za podcenění hrozeb naší národní bezpečnosti, rozhodli jsme celý problém ve prospěch přijetí světové zodpovědnosti a k tomu účelu vybudovali potřebné ozbrojené síly. Ještě během jejich budování jsme stanovili **čtyři jasné principy reakce na ohrožení naší bezpečnosti** pro poválečné období.

1. Struktura obrany USA byla uspořádána ne pro válku, ale pro odstranění agrese. Odstranění je základní kámen vojenské strategie USA, je nasměrováno k prevenci napadení USA nebo jejich spojenců...

2. Pokud budeme vyzváni, zareagujeme - v případě nutnosti silou - na obranu našich občanů, našich spojenců, našich zájmů, našich hodnot...

3. Budeme ctít naše závazky ke kolektivní bezpečnosti, partnerství mezi národy, které sdílejí naše základní hodnoty. Zároveň ovšem nemůžeme od našich spojenců čekat, že svou bezpečnost svěří deklarativním postojům. Proto je žádáme o to samé, co vyžadujeme sami

od sebe: udržovat ozbrojené síly, které jsou schopny a vázány bránit bezpečnost všech členů aliance ...

4. Budeme pokračovat ve věrnosti rozdílu - naznačeného v Ústavě - mezi budováním armád a podporováním námořnictva. Jsme jako ostrov mezi dvěma oceány. Směrem na východ leží naše bezpečnost a ekonomický blahobyt přes Atlantický oceán. Směrem na západ leží naše bezpečnostní povinnost a ekonomický blahobyt ve vodách Tichého oceánu. Jste všichni důstojníci armády, takže to, co vám řeknu, nebude pro vás nic nového: námořnictvo je schopné poskytnout bezpečnost nám i našim spojencům. Jsou ovšem dvě věci, které námořnictvo nezvládne ..., když samo o sobě se nemůže zmocnit území a samo o sobě nemůže vyhrát válku."

K postavení USA v paktu NATO gen. Powell uvedl: "... V květnu 1945 utichly nad Evropou zbraně. Prostředky války však byly vyměněny za prostředky násilí. Osvobození se stali v hlavních městech východní Evropy okupovanými. Evroptí vůdcové pokročili v této nejšmutnější době, v době politického podvrácení v Praze a vojenského nátlaku v Berlíně - vpřed... Nemohli jsme se obrátit zády ke světadílu, který byl rodištěm osviceneckých myšlenek, jež se promítly do naší Ústavy a do naší doktríny. A tak jsme zareagovali. Nevyužili jsme Evropy jako bezpečnostního štítu; my jsme nad Evropou bezpečnostní štít rozprostřeli. Od té doby byla bezpečnost Západu a nyní stále je - nedělitelná.

... Jestliže jsou duchem kolektivní bezpečnosti společné hodnoty, pak jsou jejím tělem společná nebezpečí a zodpovědnost. A zde bych se zaměřil na to, jak USA se svými principy a se svou vojenskou doktrínou podporují kolektivní bezpečnost Evropy. Platí **šest principů**, které utvářejí roli USA v NATO:

1. Radíme se. Nevnučujeme alianci své názory nebo vojenské strategie ... Je nesmyslné, aby v alianci, jehož postavení a cíle jsou předmětem intenzivní vojenské kontroly šestnácti demokratických společenství, někdy mohla proniknout agresivní vojenská akce.

2. USA podporují myšlenku kolektivní obrany. Kolektivně se bránit oproti tak velkému ohrožení, které by přemohlo obranu jednotlivého státu. To je důvodem, proč přijal americký lid skutečnost, že jsou v zahraničí stále rozmístěny ozbrojené síly USA ... Až do současnosti zůstává hlavní starostí našeho spojení strašidlo konfrontace s velkou převahou ozbrojených sil, které jsou vyzbrojeny, vycvičeny a přizpůsobovány k útočným pozemním operacím...

3. Americký závazek k paktu NATO je založen na **přední obraně**. Tento úkol paktu NATO, tedy úkol zachovat územní celistvost v každém místě možného napadení, je ze všech břemen a povinností nejdůležitější. **To také vysvětluje strategii NATO** - strategii použití síly v postupných sledech útočících ozbrojených sil, protože nevýhoda paktu NATO v poměrech rozhodujících sil nedovoluje úspěšnou obranu proti čerstvým vlnám útočících obrněných sil ... Podle charakteru a podstaty paktu NATO jsou útočné strategie morálně a politicky neobhájitelné.

4. USA zůstávají vázány strategií pružné reakce. Vlastní podstatou pružné reakce je použití spolehlivého odstrašovacího prostředku a v případě selhání je to schopnost rychlého zastavení nepřátelských sil a obnovení statu quo. To vyžaduje širokou škálu možností, od konvenčních až po nukleární...

5. USA není armádou okupační. Podle sdělení prezidenta Bushe zůstanou americká vojska v Evropě tak dlouho, pokud bude jejich přítomnost vládami a veřejností vítána a pokud plní kolektivní rozhodnutí spojeneckých, že je jejich přítomnost nadále nutná.

6. Vojska a zájmy USA nepředepisují vojenské velení aliance. Jednáme jako aliance ..."

Získáním atomové zbraně oběma protistojícími spojeneckými (u Varšavské smlouvy ve výlučném "vlastnictví" SSSR, u NATO ve "výlučném" vlastnictví USA a Anglie, samostatně Francie, která v r. 1966 z NATO vystoupila) je možno hovořit o postupném vytváření rovno-

váhy sil, protože světové střetnutí, které by mohlo vzniknout, by ani pro jednu z protistojících sil nebylo úspěšné. Zde jsou zřejmé i první počátky "studené války", začínající pocit nedůvěry, strachu, vybičování pohotovosti - zejména strategických ozbrojených sil, držení jeden druhého v šachu, závody ve zbrojení.

Vojenské strategie Západu měly v období po druhé světové válce několik strategických obranných variant, zatímco svou podstatou útočná strategie SSSR se od padesátých let do konce trvání Varšavské smlouvy v zásadě nezměnila. Základem bylo ideově politické (komunistické) velmocenské pojetí.

Vojenskou strategii druhé poloviny padesátých let představuje nejdříve "**strategie hromadné odvety**". Šlo v podstatě o strategii obou uskupení, i když s odlišným obsahem, která vyústila v nesmírné, především ekonomické náklady. Jejím charakteristickým rysem bylo hromadné použití jaderných zbraní, a to jak na válčišti, tak i v hlubokém týlu protivníka, následně použití silných úderných (tankových) uskupení (období 2. světové války). Neobyčejně významnou roli měl hrát prvek překvapení a počátečního období války (POV). Součástí strategie je i politicko-ideologický motiv vyjádřený ve snahách legalizovat v podstatě nerealizovatelný oboustranný závazek, že "nepoužijí jaderných zbraní jako první". (Pozn. Podle našeho názoru, když by se jaderná válka spustila, tak pozbývá smyslu zjišťovat, "kdo byl vlastně první".)

Problematickostí tohoto pojetí demonstroval na velitelsko-štabním cvičení (v Praze 1961) tehdejší náčelník štábu spojených ozbrojených sil armádní generál Antonov (SSSR), když našim shromážděným vyšším velitelům a štabním pracovníkům zadal otázku: "Máte ze dvou pramenů ověřené zprávy, že do dvaceti minut na vás zaútočí protivník jadernými zbraněmi. Co uděláte?" vyvolaný (ve fiktivní roli velitele frontu) se ujistil, že jde o ověřené zprávy ze dvou nezávislých pramenů, a pak se rozhodl předejít tomuto útoku úderem jemu operačně podřízených jaderných prostředků. (Už samotná skutečnost, že rozhodování - i když "na mapě" bylo "pomyslně" svěřeno do vůle fiktivního velitele frontu svědčí, v jaké složité situaci se ČSA tehdy nacházela, kdo "měl prst na jaderné spoušti".) Dostalo se jemu i všem přítomným, bez dalšího vysvětlení, neobyčejně výmluvné odpovědi (která vysvětlila skutečný smysl politické proklamace o nepoužití jaderných zbraní): "Vy jste agresor, my jsme přeci prohlásili, že nepoužijeme jaderné zbraně jako první!"

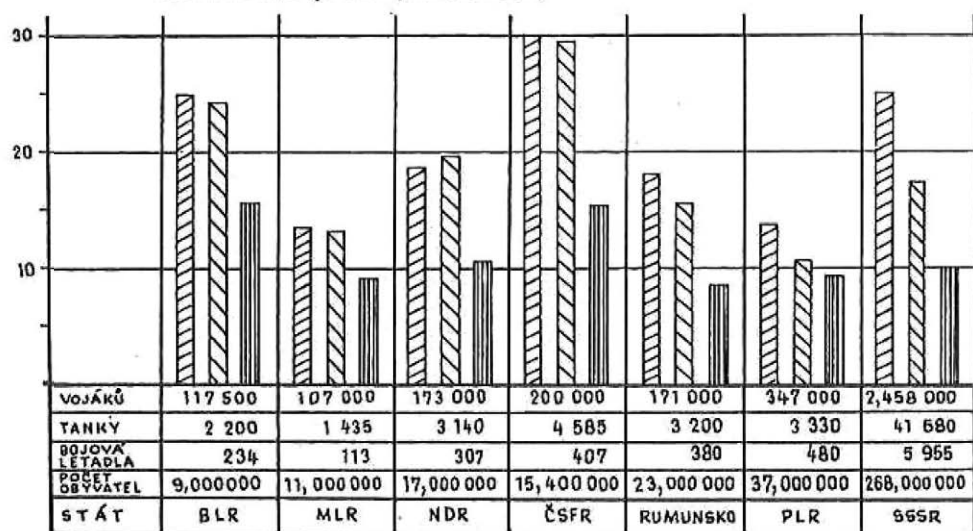
K dalším charakteristikám strategie NATO a jeho členských států:

Vojenská strategie pružné reakce se úzce prolíná se strategií **odstrašování**. Obě vznikají jako důsledek zhodnocování **strategie rovnováhy sil**. Rozšiřovat tyto pojmy je velmi složitý problém. **Odstrašování** má za cíl vytvořit podmínky, aby k válce nedošlo; aby bylo zřejmé, že by na ni agresor krutě doplatil **pružnou reakcí**, což ve svých důsledcích vytváří **patovou situaci**, řešitelnou pouze politicky. Jaké problémy přináší **rovnováha sil** jsme se mohli přesvědčit při složitých a dlouhodobých jednáních KBSE, při stanovení limitů některých zbraňových systémů (tanků, obrněných transportérů, bojových vozidel pěchoty, dělostřeleckých systémů větší ráže než 100 mm a bojového letectva). Jedním z problémů limitů je častá nesouměřitelnost zbraňových systémů, např. raketometů s mohutnými raketami vybavenými submunicií (např. v současné době americké raketomety MLRS apod., ale i radioelektronických systémů, nověji elektronických prostředků systému strategické obranné iniciativy - SDI atd.).

Strategické rozložení sil obou aliancí na evropském válčišti (především sil prvního strategického sledu) a teritoriální podmínky pro vedení účinné obrany (na potřebnou její hloubku) bylo pro vojska NATO nevýhodné. Na hlavním evropském strategickém směru (Moskva - Varšava - Berlín - Brusel - Paříž) byla z hlediska NATO nejvyšší možná hloubka obrany (až po pobřeží Atlantického oceánu v Nizozemí a Belgii) zhruba 300 až 500 km! Především tato skutečnost vedla k vytvoření strategie **přední obrany**. Dalším důvodem byla vysoká hustota obyvatelstva a rozhodující ekonomiky právě na tomto směru. Podstatou této strategie bylo

Přehled militarizace států Varšavské smlouvy

stav k 1.1.1990 (Použito pramenů SSSR)

Legenda: Letadel na milion obyvatel
 Tanků na 100 000 obyvatel
 Vojáků na 1000 obyvatel

Obr.

organizovat a uskutečnit rozhodnou obrannou činnost v malé hloubce, a to přímo u hranic s druhou koalicí.

Pro větší názornost uvádíme základní myšlenky, které vyslovili vedoucí vojenští činitelé (náčelníci generálních štábů, zástupci ministrů obrany) na dříve uvedeném semináři ve Vídni (leden až únor 1990). Studium jednotlivých názorů nám přiblíží myšlenkové pochody, analýzy a záměry, na kterých jsou, či byly koncipovány doktríny nebo strategie jednotlivých zemí:

Velká Británie (generál Richard Vincent, zástupce ministra obrany):

"Bezpečnostní politika je rozhodující část zahraniční politiky. Po jejím vypracování zpracováváme odpovídající vojenskou strategii, která musí ve svých opatřeních vycházet ze zdrojů vyčleněných na obranu ... (Pozn. Ve Velké Británii je vojenská strategie prvořadá, doktrína je odvozena později, a to tak, aby strategii zabezpečovala.)

Strategie odstrašování Velké Británie je spojena se strategií NATO. Strategie přední obrany znamená společnou ochranu území NATO na jeho hranicích, ale bez ohrožení území jiných zemí ... Ozbrojené síly Velké Británie jsou účinně začleněny do této strategie uskutečňované NATO, včetně čtyř oblastí, kterým se přikládá zvláštní význam:

- **disponování strategickými, operačními a taktickými jadernými zbraněmi** (JZ mají nadále poskytovat základ strategického odstrašování, protože představují pro možného agresora představu obrovských následků, které ho mohou odradit od anexe svrchovaného území jiného státu),

- **přímá obrana Velké Británie,**

- **přední obrana evropské pevniny,**

- **kontingent námořních sil** ve východní části Atlantického oceánu a Lamanšského průlivu.

Vzhledem ke geostrategické poloze Velké Británie v Atlantickém oceánu a její blízkost k evropské pevnině - **obrana vzdušného prostoru, moře a pevniny** Velké Británie vytváří důležitý prvek NATO ... Prospědnictvím námořních a leteckých sil přispívá Velká Británie k uskutečnění strategie představených námořních operací."

Pozn.: Bez zajímavosti není ani vojenské strategické hledisko Velké Británie k bývalému možnému nepříteli - Varšavské smlouvě: "Bezpečnost jednoho národa nebo skupiny národů nemůže být udržována na základě, který nevyhnutelně znamená nebezpečí pro jiné národy. Navzdory nedávnému a vítanému snížení obrovské vojenské kapacity Varšavské smlouvy v oblastech, které by se staly předmětem jednání KOS, tato (pozn. VS) stále vytváří kořeny našich obav o bezpečnost Západní Evropy, protože překračuje všechny rozumné normy, struktury a druhy zbraní, **nutných pouze k obranným účelům** ... To ovlivňovalo naši bezpečnostní politiku a vojenskou strategii ... proto tvoří jaderné zbraně Velké Británie nadále základ vojenské strategie odstrašování."

Francie (armádní generál Maurice Schmitt - NGŠ):

"Vojenská strategie Francie je strategií středně velkého státu, který však v Evropě zaujímá klíčové místo - je vedena snahou jaderného odstrašování ... Jde o odstrašování slabého vůči silnějšímu, které však spočívá v řadě prostředků, jimiž lze přesvědčit protivníka, že jaderné riziko, které podstoupí na vlastním území, bude vyšší než vítězství, kterého by dosáhl vůči Francii.

Proto Francie definuje strategii, jejíž pojetí a prostředky mají národní charakter, která nesměruje k tomu, aby v Evropě vypukla válka, ale k tomu, aby bylo válce zabráněno. Usiluje o mír prostředky odvrácení válečné hrozby, v nezávislosti a solidaritě.

... Konvenční síly slouží k odvrácení hrozeb malého rozsahu a proti jakýmkoli pokusům obejít jaderné odstrašování ... tak se klasická vojenská operace začleňuje do globálního odstrašování. Schopnost konvenční obrany je plně dostačující. Není příliš silná co do svého objemu, ale její vybavení splňuje naději, že Francie bude připravena snášet mnohá rizika války, aniž by bylo nezbytně nutné uchýlit se k použití jaderných prostředků v případě, že by naše životní zájmy byly ohroženy ..." (Pozn.: Tehdy měla Francie v pozemních silách 290 tisíc mužů, 1300 tanků, 100 bojových plavidel a 450 bojových letadel - Československo v dané době 200 000 mužů, 4585 tanků a 407 bojových letadel).

SRN (admirál Dieter Wellerschoff, generální inspektor Bundeswehru):

- SRN se poučila z dějin. Ústava zakazuje každou válku, SRN se zřekla ZHN.

- Mír a bezpečnost závisí v rozhodující míře na rovnováze sil mezi NATO a VS.

- Pro bezpečnostní politiku SRN je jedním z rozhodujících faktorů reálná situace rozmístění vojenských sil v Evropě. Ta i přes některá chválihodná jednostranná snížení je dána vysokou převahou států Varšavské smlouvy v konvenčních, nukleárních a chemických zbraních. Z vojenské převahy a z geostrategické výhody vyplývá schopnost VS vést konvenční překvapivou válku a prostorovou ofenzívu, což je ústředním problémem bezpečnosti SRN.

- Pro SRN je životně důležité odvrátit jakoukoli válku (jadernou i konvenční); byly by ohroženy základy bytí SRN, nebo by šlo o její zničení.

- Odvrácení války předpokládá připravenost a schopnost spolu se spojenci mít odpovídající ozbrojené síly k odrazení útoku nebo pokusu zastrašení a v případě konfliktu udržet nebo obnovit integritu a bezpečnost území SRN.

Na základě současných politických, ekonomických i vojenskopolitických změn v Evropě přistoupilo NATO již podruhé (1990 a Řím 1991 - v době, kdy probíhající změny nebyly zvažovány, natož vykrystalizovány) k celkovému přehodnocení své vojenské strategie. Navíc jednou z náplní soudobých strategií je význam využívání nejnovějších poznatků vědy a techniky ve všech oblastech, včetně logistiky. Z ryze vojenského hlediska je mimo jiné podstatou nových strategií odklon od výstavby mohutných pozemních armád, vyzbrojených především tanky a přechodu na rychlé, operativní celky o velké manévrovací schopnosti.

Rozhodující těžiště bojové činnosti je od samého počátku konfliktu přeneseno na ovládnutí vzdušného prostoru - za současného maximálního využití moderní techniky zbraňové, navigační, radioelektronické - což umožňuje jednak rychlé rozvrácení infrastruktury protivníkovy území, a jednak podmiňuje úspěšnou činnost následných pozemních operací. Jsou tak vytvořeny podmínky k získání a udržení strategické iniciativy v začátku konfliktu v soudobých podmínkách válečné činnosti (Perský záliv 1991).

SSSR a Varšavská smlouva

Vojenská strategie SSSR se postupně upřesňuje ve složitě a konfliktní situaci období studené války. Jejím posláním bylo zajistit, v duchu marxisticko-leninské ideologie, splnění hlavního politického cíle: dosáhnout konečného vítězství komunismu. Vytvořit podmínky k dosažení tohoto cíle představovalo mobilizaci všech dostupných politických a ekonomických možností k vybudování mohutného vojenského potenciálu na úkor ostatních potřeb rozvoje společnosti. Vznikem Varšavské smlouvy (1955) se měl tento vývoj posílit za přispění všech států koalice.

V podstatě šlo o mimořádný a složitý proces, který byl zahalen do ideologickopolitické roušky boje proti "agresivním silám světového imperialismu, reprezentovaného především USA a vojenskou aliancí NATO".

Vojenská strategie SSSR, v základních principech od konce 2. světové války neměnná, byla postupně modifikována. Ve druhé polovině padesátých let měla charakter **hromadné odvety spojené s útočnou činností** ke zničení protivníka. V šedesátých letech je rozvíjena a ověřována na strategických cvičeních štábů armád Varšavské smlouvy, plánovaných generálním štábem SSSR a řízených buď ministrem obrany SSSR nebo jeho zástupcem, který byl ve funkci velitele Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy. Vojenská strategie charakterizovaná z počátku jako **strategie hromadného odvetného jaderného úderu** se později přetvořila na **strategii předstihujícího hromadného jaderného úderu**. Jednou z podstat této vojenské strategie bylo včas zjistit přípravy nepříteli na válku a předejít jeho jadernému úderu včasným provedením vlastního hromadného jaderného úderu na celou hloubku předpokládané bojové činnosti, ochromit jeho politická a průmyslová střediska a infrastrukturu. Tato opatření měla být vedena s překvapením, měla vytvořit podmínky pro vedení útočné strategické operace použitím silných úderných (především tankových) uskupení na rozhodujících strategických směrech válčiště, získat v počátečním období války (POV) strategickou iniciativu a vytvořit příznivé podmínky pro celkový úspěch ve válce. V tomto smyslu bylo na evropském válčišti POV považováno za rozhodující období války. (Charakteristiku POV v pojetí Varšavské smlouvy popsal v publikaci Vojenská strategie genpor. Ing. Václav Vitanovský, CSc.) Předpokládala se i možnost postupného, nejdříve politického, později vojenského napětí, které by mohlo přerůst v ozbrojené střetnutí vedené z počátku bez použití jaderných zbraní s možností některých politických řešení.

Charakter útočných operací této strategie (v podstatě se nic jiného neprocvičovalo) vycházel ze zobecněných zkušeností útočných operací SSSR ve 2. světové válce. Šlo o hromadné zasazení mohutné palebné a úderné síly (včetně živé síly) k průlomu na určených hlavních směrech, a to po celou dobu trvání operace (na celou její hloubku). Tato praxe se od zkušeností 2. světové války pouze modernizovala, a to v tom smyslu, že předpokládala využití ničivé síly, účinků jaderných i raketových zbraní, spolu s nasazením množství tanků, zatímco rozvoj a uplatnění nejnovějších poznatků vědy a techniky (v oblasti elektroniky, informační, řídicí i automatizační techniky - zejména techniky velení) výrazně po celou dobu bytí Varšavské smlouvy zaostávalo v rozmezí 10 až 15, v některých oblastech i více let. Státy bývalé východní Evropy pocítují toto zaostávání dodnes, nejen ve vojenské oblasti. Tomuto stavu napomohla marxistická filozofie a ideologie. Ještě v začátcích šedesátých let byla

kybernetika označována jako **buržoazní pavěda**. Ve své podstatě to znamenalo, že výstavba armád Varšavské smlouvy a strategie jejich použití svým způsobem ustrnuly na úrovni zkušeností 2. světové války. V uvedených podmínkách kladla vojenská strategie SSSR požadavky na výstavbu početných armád, které byly na samé hranici únosnosti. Ekonomicky vyčerpaly všechny členy tohoto společenství, což přispělo k politickému i ekonomickému krachu. Např. k zajištění výstavby silných úderných uskupení měly státy VS na 60 000 tanků (z toho SSSR 41 580 srovnaj s Francií 1300 tanků). Obdobně tomu bylo v počtech obrněných transportérů, bojových vozidel pěchoty, děl, raketometů, minometů, ale i vojskových taktických a operačních raket. Naopak zaostávalo letectvo, především technika velení, informační a automatizační technika, prostředky radioelektronického boje apod. Zaostávalo však i organizační členění armád! Stále se budovaly armádní "kolosy" (front - armáda - divize), s bojovou technikou, která postrádala především moderní a vysoce účinné elektronické vybavení (zabezpečení velení, řízení, automatizace těchto činností). Přehled militarizace států Varšavské smlouvy je uveden na obr.

Pod silným tlakem mezinárodního společenství a probíhajícího helsinského procesu byla v SSSR v roce 1987 a tím v celé Varšavské smlouvě přijata **obránná vojenská doktrína**. Očekávalo se, že budou následovat praktická opatření, která prokazatelně účinný charakter dosavadní vojenské doktríny a vojenské strategie Varšavské smlouvy postupně změní na obranný. Ukázalo se, že jde především o politické prohlášení, kdy snížení počtu vojsk bylo v celkovém vzájemném poměru s protistojícím společenstvím zanedbatelné. USA a NATO byly nadále označovány za možného agresora, armády Varšavské smlouvy zůstaly na rozhodujících strategických směrech i nadále beze změny ve strategickém útočném uskupení. Rovněž dislokace sovětských vojsk na cizích územích se nezměnila, a to včetně rozmístění sovětské jaderné munice uložené ve skladech na území členských států Varšavské smlouvy.

K doktrinárním, ale i ke strategickým otázkám se na semináři ve Vídni vyjádřili také představitelé armád Varšavské smlouvy:

SSSR (armádní generál M. A. Mojsejev, náčelník generálního štábu SSSR):

"Sovětská vojenská doktrína je systém oficiálně přijatých základních názorů na odvrácení války, vojenskou výstavbu, přípravu obrany státu a ozbrojených sil SSSR k odražení agrese a též na způsoby vedení ozbrojeného boje na obranu socialistické vlasti. Svým obsahem úzce souvisí s vojenskou doktrínou členských států Varšavské smlouvy." (Pozn.: Tehdejší NGŠ ČSA pro týdeník Respekt v r. 1990:

"Byl jsem ve funkci sotva 14 dnů a v ruce jsme (k doktríně) neměli vůbec nic.") "Naše doktrína opírající se o základní zákon sovětského státu v oblasti obrany, není namířena na přípravu války, ale na její odvrácení a na upevnění mezinárodní bezpečnosti. Pochopitelně i dřívější činnost SSSR předpokládala boj proti hrozbě války. Avšak nyní, v jaderném věku, kdy válka se rovná sebevraždě, se tento úkol v sovětské doktríně stal prvořadým... V sovětské doktríně, stejně tak jako v doktrínách jiných států, se rozlišují dvě organicky propojené části - politická a vojenskotechnická. Hlavní, rozhodující z nich je politická. Je vyjádřena vztahem SSSR k válce, určuje politické úkoly k jejímu odvrácení, upevnění obrany a bezpečnosti země ... SSSR nespojuje svoji přítomnost ani budoucnost s vojenským řešením mezinárodních sporů a protikladů - ekonomických, politických, ideologických a jakýchkoli jiných. Sporné mezinárodní otázky se musí řešit mírovou cestou, politickými prostředky ... SSSR považuje zachování míru za nejvyšší společenskou hodnotu. SSSR nikdy a za žádných okolností nezačne jako první vojenskou činnost proti jakémukoli státu. (Srovnaj s řešením v ČSFR v r. 1968, vojenský zásah a přítomnost SSSR v Afghánistánu.) "SSSR nikomu nehrozí, na nikoho se nechystá zaútočit, nemá teritoriální nároky k žádnému státu ani v Evropě, ani v jiných oblastech světa... je připraven se všemi státy světa budovat vztahy na základě vzájemného respektování zájmů, bezpečnosti a mírové spolupráce... Nemáme v plánech narušovat bezpečnost kohokoli. Přísně dodržujeme a budeme dodržovat všechny

mezinárodní závazky, vyplývající z Charty OSN, helsinského Závěrečného aktu, dokumentu stockholmské konference, dvoustranných smluv a ujednání mezi státy ... SSSR se nesnaží o vojenskou převahu a považujeme vzájemné snížení jaderných a konvenčních zbraní za úkol historického významu. Takový je hlavní smysl sovětské doktríny ... Je spojena s komplexem následujících otázek:

- charakter vojenské hrozby a pravděpodobný protivník,
- k odrazení jaké agrese je třeba připravit stát a ozbrojené síly,
- jaké ozbrojené síly jsou nezbytné pro stát,
- k jakým způsobům vojenské činnosti je nutné připravovat ozbrojené síly při odrazení agrese ... v tom jde mimo jiné i o hodnocení vojenské hrozby pro SSSR a určení pravděpodobného protivníka.

Jak známo, obě strany - SSSR i USA, VS i NATO rozhodně odmítají stanovisko, že hrozba války může vycházet z jejich strany. Současně představitelé USA a NATO neustále prohlašují, že za svého protivníka považují SSSR, že s ním je třeba jednat pouze z pozice síly v oblasti politické, ekonomické a samozřejmě vojenské ... Avšak válečné nebezpečí vidíme ve vojenské politice, kterou provádějí Spojené státy a NATO ve vztahu k SSSR a VS, v některých ustanoveních jejich doktríny ... Druhá otázka vědeckotechnické části doktríny je spojena s určením a odrazením jaké agrese se připravují sovětské vojenské síly ... Není tajemstvím, že síly USA a NATO se připravují k jaderné i konvenční válce. Doktríny pružné reakce a jaderného zastrašování, nehledě na veřejná prohlášení o jejich obranném charakteru, předpokládají při určitých podmínkách použití jaderných zbraní jako první ... Pokud budou myšlenky jaderného zastrašování uskutečňovány ve výstavbě, strategii a přípravě ozbrojených sil NATO, do té doby, dokud bude připuštěna možnost použití jaderných zbraní, budeme nuceni udržovat své ozbrojené síly v připravenosti ke splnění obranných úkolů jakéhokoli typu... Dnes jsme přehodnotili svoji strategii. V případě agrese budou hlavním druhem činnosti sovětských ozbrojených sil obranné operace. Obrana na strategických, operačních i taktických stupních byla v přípravě armády a námořnictva vyzdvížena na první místo ... Jsme hluboce přesvědčeni, že v budoucnu VS jako vojensko-politické uskupení se musí stát uskupením politicko-vojenským. Nejde o slovní hříčku. Je v tom založen hluboký smysl... Dvojnásobně jsme zkrátili počet divizních a plukovních cvičení. Zatímco státy NATO si nepřejí zkrátit intenzitu vojenské činnosti a počet velkých cvičení. Co se tedy děje, pánové? Není na čase převést vojenskou činnost do souladu s novým myšlením?

Žádáme, aby nám byla objasněna některá ustanovení doktríny pružné reakce, která představuje aktivní roli ozbrojených sil NATO v možném vojenském konfliktu: použití jaderných zbraní jako první; provedení hromadného úderu ze země a ze vzduchu na první sled vojsk VS do hloubky 150 km, při současném úderu na celou hloubku obrany protivníka ..."

Polsko (armádní generál Józef Użyski, náčelník generálního štábu Polské armády):

"Obranná doktrína Polské republiky vychází ze státních zájmů naší země, bere v úvahu její lidský a ekonomický potenciál, rovněž politicko-geografické a geostrategické rozmístění. Svými kořeny zasahuje do mnohaletých, velice složitých dějů polského státu. Bere v úvahu také ustanovení **koaliční vojenské doktríny členských států VS**. Podle ní je nejvyšším úkolem státu zajištění životně důležitých zájmů polského národa - jeho bezpečnosti, práva na mírový život, nezávislost, svrchovanost, územní celistvost a nenarušitelnost hranic. V naší doktríně je zvlášť jasně vyjádřeno spojení národní bezpečnosti s mezinárodní, zvláště evropskou... Obsah polské obranné doktríny potvrzuje odmítání použití síly nebo hrozby silou v mezinárodních vztazích. Výjimkou je pouze případ, kdy by bylo Polsko, či jiný stát nebo skupina států Varšavské smlouvy v Evropě napadeny. Teprve tehdy Polsko, využívaje práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu v souladu s článkem 51. Charty OSN použije síly a prostředky ... Ozbrojené síly Polské republiky ... jsou organizovány na principu rozumné

obraně dostatečnosti, jejich organizace a jejich počet je takový, aby byly schopny samostatně nebo v rámci koaličního obranného systému se postavit proti možné agresi... Obranu chápeme jako základní druh operací a bojovou činnost - je hlavním obsahem přípravy všech stupňů velení ... Zároveň je však útok považován za nutnou součást operací i bojové činnosti, uskutečňované formou protiútoků, který představuje vyšší formu aktivity soudobé obrany..."

Maďarsko (generálporučík László Borsits, náčelník generálního štábu Maďarské armády):

"... naše bezpečnostní politika dostala nový význam a obsah, rozšířila se oblast jejího použití: přehodnotili jsme a znovu vyjádřili většinu základních tezí naší vojenské doktríny; přehodnotili jsme celý systém obrany a přistoupili k plnění dlouhodobější komplexní reformy ozbrojených sil, v jejímž průběhu podstatně snižujeme početní stav, množství organických prvků a výzbroje naší armády, ale také v plné míře přetváříme organizační členění, principy řízení, přípravy a použití ozbrojených sil... (Pozn.: Maďarská armáda přešla na sborovou a brigádní organizaci již v roce 1991.) Základním úkolem našich ozbrojených sil je zabezpečení státní hranice, ochrana vzdušného prostoru, zabezpečení nedotknutelnosti území státu a odrazení možné agrese. Naše vojenská doktrína není namířena proti jiným státům a má přísně obranný charakter."

Československo (generálmajor Anton Slimák, náčelník generálního štábu ČSA):

"... Obnovením principu demokratického systému v Československu se otevřely i možnosti pro jeho novou zahraniční a brannou politiku... **vycházíme ze závazků, které pro Československo vyplývají z jeho členství ve Varšavské smlouvě.** Chceme, aby tyto závazky byly založeny na rovnoprávnosti a nezasahování do vnitřních věcí našeho státu... Československo odmítá ozbrojené síly jako prostředek řešení jakýchkoli rozporů mezi národy a státy. Ve své moderní historii jsme nikdy nepozvedli zbraně proti lidu jiné země, než k obraně samostatnosti, svrchovanosti a územní celistvosti republiky (?) ... Za záruku vzájemné důvěry považujeme stabilitu hranic v Evropě ... budeme v praxi důsledně realizovat obranný charakter naší vojenské doktríny s cílem dosáhnout úrovně rozumné obranné dostatečnosti, jako jednoho ze základních principů mezinárodní stability a bezpečnosti ... Naše země podporuje jednání směřující ke snížení vojenského napětí a ke snížení počtu ozbrojených sil v Evropě na úroveň rozumné dostatečnosti ... a aktivně podporuje opatření směřující k **současnému** rozpuštění vojenských organizací NATO a Varšavské smlouvy ... Od konce šedesátých let byla kolektivní obrana členských států Varšavské smlouvy zabezpečována vojsky koaličního složení (!) ... na základě politického přehodnocení **vstupu** spojeneckých armád do Československa v roce 1968, ztrácí rozmístění sovětských vojsk na našem území opodstatnění. Za základní organizační prvek pozemního vojska, schopný vést autonomní bojovou činnost, považujeme vševojskové divize, motostřelecké a tankové. Ty jsou uskupeny do vyšších operačních svazů, armád a vojenských okruhů... prostředky vynakládané na zabezpečení **obran**y (!) ... přesahují naše reálné možnosti, je nezbytné je vracet postupně do ekonomického a sociálního rozvoje státu... Jednoznačné obranné poslání armády chápeme v širokém smyslu tak, že i v případě napadení nepočítáme s přenesením bojové činnosti na území jiného státu."

I když měla tato doktrína mnoho kladných politických prvků, odpovídajících politické situaci v dané době, zůstala ze strategického hlediska na své bývalé, resp. dosavadní úrovni (viz vystoupení gen. Mojsejeva a gen. Slimáka ve Vídni 1990). Členění armády, její výzbroj a rozmístění nemohly u žádného vojenského odborníka budit dojem být sebemenšího obranného charakteru, protože útočná operační sestava se v celém svém rozsahu nezměnila

včetně výzbroje. Naše armáda byla nadále součástí prvního strategického útočného sledu armád Varšavské smlouvy.

V pojetí a obsahu československé vojenské doktríny (schválené a vyhlášené FS ČSFR v r. 1991) došlo k razantním, systémovým změnám, které musely vzít v úvahu: změny mezinárodně politického charakteru, související s dohodou USA a SSSR o ničení raket středního a krátkého doletu (1987); dohodu o kontrole zbrojení; dohodu o snížení počtů konvenčních výzbroje; sjednocení Německa; zánik Varšavské smlouvy; odsun sovětských vojsk z cizích území atd. Z mezinárodně politického a vojenskopolitického hlediska vznikla po roce 1989 zcela nová východiska pro vytvoření nových vojenských doktrín a strategií. Jde o velmi složitý, rozsáhlý proces, protože politická scéna Evropy je v neustálém pohybu, čímž se mění i naše strategicko-obranná východiska.

Probíhající změny jsou často zcela zásadního charakteru. Mění se časově, prostorově, obsahově i věcně. Např. na konferenci o budoucnosti Evropské bezpečnosti v dubnu 1991 v Praze byly vyřčeny ve vztahu k středoevropskému prostoru názory, které bylo nutné v dané době brát do úvahy:

● **Velvyslanec USA u NATO William H. Taft:** "Cílem NATO není vytváření nějakého "cordon sanitaire". Naopak, snahou jak zajistit bezpečnost Evropy, je přejít od konfrontace ke spolupráci a v těchto podmínkách, pokud státy navzájem spolupracují, tak nepotřebují sanitární kordóny. NATO vychází z předpokladu, že dlouhodobé stability v Evropě nelze dosáhnout bez konstruktivní účasti Sovětského svazu, který nechce nikdo izolovat."

● **Generální tajemník NATO Manfred Wörner:** "V SSSR stále jsou vlivné politické síly, které vidí v NATO nepřitele. Proto musíme vytvářet protiváhu, aby vojenská síla SSSR nepodlehla nějakému pokušení. Proto si aliance stále udržuje koherentní obranu. Historická příležitost vytvořit novou svobodnou Evropu bude záležet na vývoji v SSSR, na jeho zahraniční politice ..."

● **Náměstek ministra zahraničí SSSR J. Kvisický:** "Zatímco západní Evropa si upevňuje své integrační struktury, rozkládá východní Evropa všechny, které měla. Konfrontační čára sice zmizela na Labi a v Berlíně, hrozí však, že se objeví v hospodářské podobě na Odře a v Tatrách a ve vojenské politice na Bugu ... SSSR má v této oblasti (střední Evropě) legitimní závazky, které je třeba brát v úvahu ..."

● **Náměstek ministra zahraničí ČSFR Z. Matějka:** "Nechceme nová vojenská uskupení, či nějaký blok v naší oblasti ... v nově připravovaných smlouvách ČSFR se všemi sousedy usilujeme, aby obsahovala ustanovení, že obě smluvní strany budou usilovat o vytvoření celoevropských bezpečnostních struktur ..."

To vše byla velmi závažná prohlášení, s nimiž se muselo počítat při vytváření čs. vojenské strategie, k její modifikaci k takto se vytvářejícím východiskům. Slova "o legitimních zájmech SSSR" v našem prostoru pronesená vysokým vládním úředníkem mohla též znamenat, že v případě, že SSSR uzná za nutné, máme na našem území zpět sovětská vojska. Svým způsobem tak byla zpochybněna naše svrchovanost v rozhodování o zahraniční politice apod.

Vše se změnilo po nezdařeném puči v SSSR (červen r. 1991), který však významně napomohl rozpadu SSSR tím, že spustil lavinu vyhlášení samostatnosti nejen svazových, ale i autonomních republik. Zcela nová situace nastala po 8. 12. 1991, kdy tři republiky (Ruská federace, Bělorusko a Ukrajina) vystupují ze svazku SSSR, který takto jako subjekt mezinárodního práva zaniká a vytváří **Společenství nezávislých států (SNS)**. To vše spolu s výzvou, aby se k této dohodě připojily ostatní svazové republiky i jiné demokratické státy (jako konkrétní příklad uvedl ministr zahraničí Ruské federace Bulharsko). Krátce potom (21. prosince v Alma-Atě) se připojují k členství ve Společenství další bývalé svazové republiky (celkem 11) se statutem spoluzakladatelů Společenství (s výjimkou baltských zemí a Gruzie). Sovětský svaz tím po 73 letech zaniká, spolu s ním i svazové ministerstvo obrany. Dosavadní

ministr obrany je jmenován do funkce velitele ozbrojených sil Společenství. Projevuje se významná snaha nemít politické centrum Společenství. Nejvyšším koordinačním orgánem Společenství je prozatím Rada hlav států. Dohoda z Alma-Aty stanoví též, že velení nad strategickými jadernými zbraněmi na území SNS bude prozatím jednotné. Proces formování SNS potvrzuje zřejmě několik let včetně budování ozbrojených sil jednotlivých států (navazování nových politických, mezinárodních, vojenských, ekonomických a dalších vztahů, měnová a celní politika atd.). Vznik Společenství nezávislých států je od počátku provázen nestabilitou, nejasnou budoucností v mnoha oblastech, zejména v otázkách bezpečnosti, účasti na helsinském procesu, KBSE apod. Nelze vyloučit, že po určité době se může vytvořit nové pojetí obrany SNS vzhledem k tomu, že se objektivně vytváří nový vojenskostrategický prostor světového významu, kdy některé státy Společenství si přejí vlastní ozbrojené síly. První reakce "okolního" světa Společenství nezávislých států je rozpačitá a ostražitá. Stejně tak se velmi opatrně formulují i politické prognózy mnohých zkušených politologů.

Plukovník Ing. Jaroslav Němec

PŘEDVÍDÁNÍ RIZIK

V tomto století vzniká třetí historická příležitost nově organizovat vztahy v Evropě.

Prvním pokusem byl versailleský mír po ukončení první světové války. Vytvořený mezinárodní systém obsahoval mnohá rizika, která po dvaceti letech vyústila v nové světové střetnutí.

Dalším pokusem byla Jaltská konference. Uspořádání Evropy po druhé světové válce přineslo rozdělení Evropy na základě systémového konfliktu mezi demokracií a totalitou.

Za konfrontaci zaplatily národy nesmírnou cenu. Přesto se v západní Evropě podařilo vytvořit sjednocené demokratické společenství států založené na dodržování lidských práv a občanských svobod, právním řádu a ekonomický blahobyt založený na tržním hospodářství. Ve stejném období totalitní systém vycházející z ovládnutí národů, potlačování lidských práv a občanských svobod dospěl k sociálnímu rozkladu a ekonomickému úpadku. Státy střední a východní Evropy svrhly totalitní režimy, projevíly odhodlání uskutečnit politický a ekonomický přerod, aby se zařadily do evropského i světového společenství vyspělých demokratických států.

Bezpečnost v Evropě byla postavena na jaderném odstrašování mezi NATO a Varšavskou smlouvou. Bezpečnost v rámci NATO vycházela ze společné oddanosti demokratickým principům a svobodné vůli národů demokracii bránit proti ohrožení. Tyto principy zamezující vzniku střetů mezi demokratickými státy jsou i nadále platné. U Varšavské smlouvy byla bezpečnost založena na ovládnutí a omezení svrchovanosti členských států totalitní mocí, na potlačování lidských práv i občanských svobod vládnoucími režimy. Tyto principy bránící vzniku střetů mezi státy i v nich samotných přestaly platit. Nástroje rodící se demokracie nejsou dosud dostatečně silné, aby mohly účinně čelit novým výzvám. V celé oblasti střední a východní Evropy včetně jednotlivých států vzbuzují nejistoty obavy o budoucí bezpečnost.